

Matyáš Müller: Metafory šílenství: Umlčení mýtotvorci a porouchané mozky,

Posuzovaná práce (213 str. včetně 17 str. seznamu literatury) je věnována tématu, z více důvodů stejně atraktivnímu a významnému jako obtížnému. Zneklidňující působení šílenství a duševních chorob ve sféře intelektuální reflexe lidského údělu a společenských pořádků, provázené průběžnými pokusy o vysvětlení, odvysvětlení či reparaci těchto jevů a pestrou škálou návazných praktických opatření s příslušnými legitimačními a politickými explikacemi, je od nepaměti setrvalým tématem umělecké reflexe i pragmatických analýz nejrůznějších vědních disciplín a filosofie. Není náhodou, že hledání historických kořenů duševní choroby v díle Michela Foucaulta *Dějiny šílenství* (1961) se stalo jedním z kořenů postmoderního obratu intelektuálního uchopení současného světa. Pro disertační práci s podobným vymezením jde ovšem o okolnost nepříliš příjemnou. Čtenář tu chtě-nechtě implicitně nárokuje zohlednění dramatických posunů, které vnímání tématu doznalo během půlstoletí od vydání Foucaultovy knihy, a které, pohříchu, dosud nebyly v plném rozsahu zohledněny. Na jedné straně jde o explozi psychofarmakologických a neurologických objevů měnících radikálně jak faktický terapeutický potenciál těchto přístupů a charakter psychiatrické praxe tak, s tím související, interpretační a ideologické rámce fenomenu psychického a duševního zdraví. Souběžně s tím se, na druhé straně, završuje postmoderní transformace hodnotových schemat, relativisace jednotlivých výkladů a interpretačních schemat a v neposlední řadě excesivní integrace každého z nás do informační pleteně planetární vědotechniky. Kontextuální rozvrh, který kombinací těchto - a dalších - akcentů poslední půlstoletí vytvořilo, zrodil očividně nejen nové formy šílenství a sociálního vyloučení, ale i nové sociální a politické postoje k tomuto jevu - přesahující jak ve své deklarativní tak stínové facii vše, co zde dosud bylo. Je celkem nábíledni, že plnohodnotné uchopení tohoto předmětu je úkolem opravdu mimořádně náročným. Již z tohoto důvodu nelze autorovi zazlívát, že svou práci koncipuje poněkud odlišně.

Rozumím-li dobře jeho zámyslu, rozhodl se zevrubným rozbořením alternativních pohledů na fenomén šílenství resp. terapeutických rámců a konfrontací jejich filosofického pozadí dospět k integrálnímu pohledu poskytujícímu robustní platformu pro potřeby současného uvažování i klinické praxe. Jsem přesvědčen, že takto vymezený úkol předložená studie brilantní formou naplňuje.

Pojednání tématu je rozděleno do tří částí. První (Čtyři roviny problematizace šílenství), tvořící takřka přesně polovinu objemu práce, poskytuje vyčerpávající přehled koncepcí a přístupů. Zohledňuje souběžně jak historickou linii tak - členěním do bloků reprezentujících čtyři roviny tématu (individuální, kolektivní, transpersonální, existenciální) - vnitřní strukturu dotyčného jevu. Mimochodem: uvedené strukturní členění vypovídá leccos o autorově kontemplaci Heideggerovského uvažování, v textu průběžně uplatňované - očividně jde o kvaternitu, již Heidegger vyznačuje bytnost věcí (pozemské, nebeské, božské, smrtelné), akt jejího naplnění jako součásti našeho světa. V dané souvislosti nepochybně krok značné epistemologické mohutnosti. Druhá část (*Šílenství v kontextu vztahu člověka a kosmu*), objemově třetina spisu, je věnována podrobnému rozboru transpersonálních a existenciálních souvislostí psychického bytí v exposici obecného rozvrhu ("Svět lidí"), fenoménu šílenství ("Za hranicemi lidského světa") a

odpovídajících terapeutických koncepcí ("Přivést duši zpět"). Třetí část ("Jeden svět, dva světa nebo nespočet světů?") představuje pak syntézu předchozích exposic na platformě postmoderního diskursu a praktických ohledů teoretické analýzy.

Spojujícím momentem je fenomenální znalost literatury (seznam citací zahrnuje 336 položek) a snaha o co nejširší pokrytí tématu. Ta, po mém soudu, ne zcela příznivě ovlivnila nejen čtivost textu, ale i hloubku záběru - jednotlivé přístupy tu jsou představovány spíše formou encyklopedických hesel a komparativních distinkcí než věcně ilustrovanou analýzou svého intelektuálního a motivačního pozadí resp. faktického přínosu. Ostatně, jak název práce výstižně připomíná, předmětem zkoumání zde není fenomén šílenství, ale metaforické substituce, jež jej v různých výkladových soustavách representují. Pohřichu, pojednávání tohoto předmětu velmi úzce hraničí s intelektuální pastí, kterou se dané téma skrze členitost souvisejícího pojmového aparátu svým hodnotitelům otevírá. Magie slov, s níž psychiatrie operuje v klinické praxi, totiž nenápadně formátuje i prostor oborového intelektuálního diskursu. Nutková potřeba pojmových distinkcí, zdůrazňujících jedinečnost různých partikulárních variant terapeutických praktik a s nimi spojených legitimačních konceptů, stejně jako dovedná manipulace s nejednoznačností verbálních obrazů intelektuálního bytí, programně využívající semantickou polyvalentnost užívaných termínů, je charakteristikou dle níž lze oborovou příslušnost psychologické či psychiatrické studie identifikovat takřka okamžitě. Právě metaforická representace předmětu, jeden z centrálních prostředků magického působení, stává se pak vlastní překážkou překročení svého stínu a v posledku přijetí příslušných representací ve sférách přesahujících výměr vnitrooborového diskursu.

Zevrubný přehled konceptuální historie psychiatrie a peripetií intelektuálního obrazu duševní nemoci v první části studie tyto oborové charakteristiky, přinejmenším svou objektivisující encyklopedickou dikcí, zřetelně připomíná. Závěrečná kapitola této části (2.5 - Hledání metaroviny) ovšem tento přístup do značné míry ospravedlňuje: ukazuje, že nepřehledná mnohost alternativních přístupů předznamenávající radikální eklektismus antipsychoiatrikálních či postpsychoiatrikálních směrů, je nejvlastnější charakteristikou současného vnímání problematiky. Rozvíjí koncept narativní postpsychoiatrie jako potenciální cesty ke komplexnímu pojetí zdraví v intelektuálním rozvrhu postmoderní doby. Z této pozice pak vychází syntetisující ambice druhé a třetí části práce, které jsou intelektuálním těžištěm studie.

Druhá část práce zahrnuje rozbor relace lidského a kosmického v pojmosloví fenomenologické analýzy, návazně pak variantní charakteristiky šílenství konotované fenomenologickými representacemi zúčastněných tensí a posléze pak ("Přivést duši zpět") povahou elementárních invariant archaické resp. fenomenologické psychoterapie.

Stručná závěrečná část je nesena duchem překonávání pojmových dichotomií, hledání metanarativu zohledňujícího různé paradigmatické rámce. Vstupní exposicí je zde koncept romantické psychiatrie zohledňující souběžně akcenty archaických representací a holistických ohledů jednoty lidského, přírodního a kosmického. Další rozbor s enkaptickou inklusí mýtů, pluralitou světů překonávajících dichotomie ontologického relativismu, přecházením mezi světy skrze prožívání alternativních mýtů odlišných světů apod. ústí do idealisované představy reflektované romantické psychiatrie, jež svým fenomenologickým výměrem dokonale koresponduje s pluralitou světů postmoderní současnosti.

Na platformě své vstupní exposice tak autor dospěl k logicky konsistentnímu závěru, který, přinejmenším formálně, nelze hodnotit jinak než kladně.

Přes určité kritické připomínky v příloze posudku, odrážející spíše než faktické nedostatky studie oponentovu obecnou předpojatost vůči metaforickým reprezentacím a postmodernímu diskursu zvláště, je tak možno závěrem konstatovat, že posuzovaná disertační práce představuje ucelené, logicky konsistentní dílo, jednoznačně dokládající výjimečnou znalost širokého problémového okruhu i vynikající dispoice autora k jeho intelektuálnímu zhodnocení. Jde o počín, výrazně přesahující standard doktorských disertačních prací, představující více než dostatečný dostatečný podklad k získání příslušné akademické hodnosti.

Prof.Dr. Ivan Horáček CSc.,
PřF UK Viničná 7, Praha 2

Příloha: Dotazy a připomínky

* V kontextu historického přehledu, jak může být čtena zejména první část práce, působí jako dosti rušivý prvek způsob citování pramenů, odkazující výlučně k moderním vydáním příslušných spisů (většinou překladové verze) - srv. Bacon 1974, Locke 1999, Lombroso 1981, Jung 2005, Heidegger 2016, Foucault 2007, Freud 1996 apod. Pohříchu, datace původních vydání nejsou uvedeny ani v seznamu literatury, což historické čtení textu dosti komplikuje, zvláště u pramenů, které nejsou obecně známy. Nezasvěcený čtenář by se tak mohl domnívat, že popisované názorové tříbení, třeba celý spor o pojetí fenomenologie v psychiatrii a diversifikace dasein analýzy, obšírně rozebíraný na str. 91-97, proběhlo takřkající před našimi zraky v letech 2001-2010.

* Na více místech se operuje s pojmem falsifikace (ve smyslu Popperovského kritéria vědecké pravdy), mám pocit, že většinou spíše v poněkud přeneseném metaforickém významu (str. 182, 183 aj). Jak je to tedy s dotyčnou falsifikací? Co se falsifikuje?

* S některými tvrzeními při nejlepší vůli souhlasit nelze. Např. korespondence polarity Chaos - Gaia (v Hesiodově Theogonii) a Jin a Jang (p. 152) - není to přece jen příliš krátké spojení?

* Vývarné projevy "šilenců" jsou připomínány v krátké referenci na str. 168 - s ohledem na encyklopedičnost spisu je závažnějším že toto téma, pojednané v běžném písemnictví s mimořádnou pozorností (H.Prinzhorn, stovky monografií věnovaných různým tvůrcům art brut, Brugger et al. 1997 Kunst und Wahn, atd.), nebylo alespoň stručně komentováno

* nutnost spolupobytu terapeuta v dynamickém prostoru pacientových reprezentací - závěr autorových úvah (str. 191), je obligatorním vstupním krokem psychoanalytické praxe, k němuž je orientováno velké množství technického písemnictví (problematika přenosu, protipřenosu, mentální hygieny terapeuta apod.) - čtenář by čekal, že aspoň zmínka o tomto tématu se v daných souvislostech objeví.

* Na str. 192-193 V kapitole Schizofrenie jako mikromýtus se píše o neschopnosti vystoupit z osobního mýtu, v následujícím odstavci se, rozumím-li dobře, tato téze problematizuje odkazem k dynamice bipolární poruchy. Jak to souvisí?

* Že zásah komplementární s rozvrhem příslušného "mýtu" může mít terapeutický efekt (194) není po pravdě řečeno příliš překvapivé, stejně tak jako to, že postmoderní doba kultivuje povědomost rozmanitosti, což zdůrazňuje kapitola 4.7.

* Překonání dichotomií je v instanci kýžené cesty uchopení předmětu připomínáno na řadě míst. Podobný úkol se snadno naplní v rovině metaforických substitucí a slovních označení, hůře již v rovině věcných struktur. S dichotomií pravé a levé ruky zpravidla mnoho nesvedeme, a když ano, nebývá to obecně moc dobré. Je samosebou možné, že v podmínkách excesivní plurality světů na takových drobnostech většinou nesejde - ostatně v posledku jde tak jako tak o dichotomie pojmové. Chci říci: jedna z prvních dichotomií kterou při intelektuální práci překonáváme, většinou nechtěně a ku škodě věci, je dichotomie věcného vymezení pojednávaného předmětu: rozlišení zda objektem analýzy je povaha struktur, řízením osudu označovaných jistým pojmem, nebo semantická náplň tohoto pojmu a její kontextuální souvislosti v pojetí různých autorů a výkadových rámců. V esejistické tvorbě či disciplinách jako psychologie či psychiatrie, nedostatečně imunisovaných vůči magii slov, je ignorování této distinkce nejen tolerováno, ale v nejednom případě vnímáno jako ideální analytický postup. Metaforická substituce členité struktury nejasných souvislostí pojmem se zřetelným, analyticky dostupným, semantickým pozadím může tu pak, přinejmenším dočasně, vystupovat v instanci robustního výstupu objektivní analýzy. Pohříchu ani posuzovaná práce se této pasti slov nedokázala vyvarovat - viz např. pojednání tématu archaického myšlení. Nemalá pozornost, kterou autor oprávněně tomuto předmětu věnuje, zohledňuje takřka výlučně problém nejednoznačnosti dotyčného pojmu a vyprázdnění, které jeho užití v nejrůznějších ideologických aj. souvislostech přineslo. S vylitím této vaničky mizí ovšem i témata jako povaha antropologické konstanty, elementární invarianty psychických procesů a intelektuální reprezentace světa či povaha jejich interakcí s tlakem vnějších podmínek a sociálního prostředí, o nichž, dle oponentova mínění, nějaké to slovo padnout přece jen mělo. I když samosebou respektuji autorovu expozici tématu, kdy o šílenství a vlastní kořeny tohoto jevu vlastně - na rozdíl od rozličných výpovědí o tomto předmětu, fakticky vůbec nejde. Z čehož zas ale moc nadšen nejsem.